Oktay Rifat'ın Önemi

Oktay Rifat'ın poetikasındaki alan derinliğinin, Garip ve İkinci Yeni şiir akımları arasında hareketlenen bir bağlaç bölgesi oluşturduğunu -ki Cemal Süreya bunu bir tür ters ama yadsınamaz eklemler bütünü olarak görür- sezmemden sonra, Oktay Rifat'in önemi daha da belirginleşti. Zaten bugün, sıkışmış, hem kültürel, hem de imgesel açıdan "hareket alanı daralmış" beylik bir edebiyat ortalığının vasatî havasını -şiir ödülleri, antolojiler, kitap tanıtım dergileri, edebiyat etkinlikleri ve mağaza vitrinleri gibi hileli enstrümanlar aracılığıyla kandırılan- heveskâr bir kitle içine çektikçe, yani edebiyat ortalığı dediğimiz ortalama, işbu "verili vasat" havayı kabul edip hileli bir suhuletin pürüzsüz ezber alanına yerleştikçe, Oktay Rifat gibi poetik açıdan üssel başarılar elde etmiş, yani imgelemin doruklarına temas etmiş şairlerin önemi daha da artıyor. İkinci Yeni'nin de öyle...

Tıpkı İkinci Yeni akımının sürekli genişleyen ve geleceği belirleyen şiirsel bir devinimi daha yukarılara taşıması gibi Oktay Rifat'in şiirleri de "imgesel parlaklık(kontrast)" diyebileceğim üssel bir dil kurarak geleceğe uzanmaktadır.

Oktay Rifat poetikasının bu etkili yürürlüğünün zirve(peak) noktasını "Perçemli Sokak" (Yeditepe Yayınları, 1956) adlı şiir kitabında görüyoruz. İkinci Yeni şairlerinin "ivedilikle, bir gecede" yazıldığını varsaydığı Perçemli Sokak'ta kendisini gösteren "imgesel parlaklık" son derece etkilidir, etkisini hâlen sürdürmektedir. İkinci Yeni taifesi bu aşkın etkiyi bir tür "apansız oluşum, otomatik yazım" sanmışlar ya da öyle olmasını umut etmişlerdir.

Oktay Rifat poetikasının etkili yürürlüğünün başlangıcını ise "Aşaği Yukari" (Yeditepe, 1952) olarak kabul edebiliriz. (Bir not; İkinci Yeni'nin bitmeyecek serüveninin, yani "Sirkeci'de inmedikleri" serüvenin başlangıcı da 50'li yılların tam ortasına tekabül etmektedir.) 1970'li yıllara gelindiğinde bazı konuşma ve söyleşilerinde -kısık sesle ve satır aralarına sıkışsa da- İlhan Berk ve Ece Ayhan, Oktay Rifat'in İkinci Yeni'den olmadığını, daha doğrusu Oktay Rifat'ın İkinci Yeni'den uzak bir gerçeküstü dili benimsediğini kesinlik içeren bir tavırla söylüyorlar. Ama "görünüm" hiç de öyle değildir. Evet, İkinci Yeni, -tüm zamanlarını, hatta bugününü de düşünerek söylüyorum- özellikle de Edip Cansever ve Cemal Süreya şiirlerinde olduğu gibi tanınırlığı yüksek cihetinde, Oktay Rifat'ın Perçemli Sokak'la zirveleşen poetikasından daha konvansiyonel(uzlaşımcı) bir dille yürümüştür. Ancak, Turgut Uyar, İlhan Berk ve Ece Ayhan'ın oluşturduğu diğer cihette -ve bu cihetin özellikle 50'lerdeki eserlerinde- ise uzlaşımcı diyebileceğimiz alanın çok daha dar, yani Oktay Rifat'ın imgelemine -"icat ettiği gerçeğe"-, Perçemli Sokak'a çok yakın olduğunu fark ediyoruz. Bu yakınlık özellikle de İlhan Berk'in yaşamı ve eserleri için geçerlidir.

İlhan Berk'in tüm yaşamı boyunca dillendirdiği "Anlamsızlığın Anlamı" çeşitlemesinin erken bir özdeşini Oktay Rifat'ta görürüz. Bu açıdan "Perçemli Sokak"ın önsöz yazısı en önemli metindir. Söz konusu dönemde -herkesten önce, ilkin- Oktay Rifat çeşitli çevrelerce yadsınmaktadır. Garip akımını terk ettiği nokta/zaman da budur. Örneğin, Melih Cevdet Anday tüm yazın hayatı boyunca -gerek edebiyat dergilerinde, gerekse de köşe yazılarında- Garip şiirinin "düşünce"den yola çıktığını ve pür düşünceyle biçimlendiğini, düşünsel bir gücü olduğunu, bunu da dilsel serbestisinden aldığını iddia etmiştir. Fakat, yeni zamanlarda -20. yüzyılın başlarından itibaren- kültür, politika ve retorik endüstri-

sinin eline mahkûm edilen “düşünce” ve “akıl”, hiçbir zaman pür bir şiirselliğin geleceğe uzanan birincil unsuru olamamıştır. Zaten, “kullandığı nedensellikler” ve mantıksal zincirler bu geleceğe elvermez. Oktay Rifat, 50’li yılların sonuna doğru “Esi” ve “Yeditepe” dergilerinde kaleme aldığı birkaç yazısında, şiirdeki “Akıl” ve “Anlam” bileşenlerini Henri Bergson’un sezgisellik kuramı kapsamıyla eleştirir, bu iki bileşenin poetikayla olan ilişkisinin birincil olmadığını açık açık ifade eder:

> *(...)Bizde anlamsız şiir deyince, bir şey söylemeyen, bir şey anlatmayan şiir sanılıyor. Olur mu öyle şey! Bir şey anlatmamanın en kestirme yolu susmaktır. Her ağzını açan, ister istemez, bir şey anlatmak sorumluluğunu yüklenir. Anlamsız şiir, bir şey anlatmamak şöyle dursun, bize anlamlı şiirin anlatamadığı şeyleri anlatıyor, bizi insandan uzaklaştırmak şöyle dursun, bize insan gerçeğinin, dış gerçeğin ta kendisini vermeye çalışıyor. Bugünkü şiir, gerçeği yakalamak peşindedir. Diyeceksiniz ki gerçeğe ulaşmanın bir yolu var, o da akla başvurmak. Bilim için belki doğru olan bu söz, şiir için doğru değildir. Çünkü şiirin aradığı, gerçeğin başka bir yönüdür. Şiir, gerçeği, heyecan veren yönüyle arıyor.(...)Bugünkü anlamcılar da bir bakıma gerçeküstücüler gibi yanılıyor, bilimsel bilgiyle, şiirsel bilgiyi birbirine karıştırıyorlar, bu iki kolu ayırt etmek istemiyorlar. Georges Mounin adındaki eleştirmeci, şiirsel bilgiyi, heyecana dayanan bilgi (connaissance émotionnelle) olarak tanımlıyor. Gerçek karşısında duyulan heyecan şiirin konusudur. Eski şair, bu heyecanı duyuma aykırı bir şekilde aklında dondurarak, akıl yoluyla anlatırdı. Bugünkü şair bu heyecanı gene aklın ışığında, ama aklın dışından, daha canlı, duyuma daha yakın olarak vermeye çalışıyor.(...)Gerçeğe ışık tutmakta gösterdiği başarı yeni şiirin erdemlerinden biri.(...)* ***(Oktay Rifat, Yeditepe Dergisi, 8 Aralık 1958)***

> *(...) Arı hareket (mobilité pure), arı süreklilik (continuité pure), canlının yaratıcı gelişimi (évolution créatrice) akla sığmaz. Aklın süreklilik, hareket dediği şey, ister istemez, sinema şeridindeki süreklilik gibi, birbiri ardına dizilen hareketsizliklerden meydana gelir. Aklın canlı cansız, gerçeği bütünüyle kavraması için, içgüdünün gelişmesinden meydana gelen sezgi (intuition) ile tamamlanması gerekir. (...) Bergson, içgüdüyle ilgili düşüncelerini şu cümle ile özetliyor: “öyle olaylar vardır ki, yalnız akıl arayabilir bunları, ama kendiliğinden bir türlü bulamaz, yalnız içgüdü bulabilir, ama içgüdü de hiçbir zaman arayamaz.” (...) Duygu, akıl dışı bir olaydır. Bilinir, duyulur, ama anlatılmaz. Fransızca deyimiyle intelligible değildir, anlama sığmaz. Ama şu var ki, şairler, duygularını akıl diline çevirerek anlatmaya çalışırlar. Daha doğrusu, akıl dilinde, duygularına bir karşılık bulurlar. Buna, duygularını dillendirirler de diyebiliriz.(...)* ***(Oktay Rifat, Yeditepe Dergisi, 28 Şubat 1959)***

Oktay Rifat’in görüşü aradan yaklaşık olarak otuz yıl geçtikten sonra, 1980’lerde de değişmemiştir. (Zaten, Oktay Rifat’in “Bay Lear” adlı romanında kullandığı şiirselliği de ispat olarak kabul edebiliriz.) 1980 yılında Oktay Rifat’in Yusufçuk adlı dergide söylediği şu sözler, sanki İlhan Berk’in o dönemdeki söylemlerinde ve yazılarında yer alan temel unsuru anlatır gibidir:

> *(...)Perçemli Sokak’la yapmak istediğim gerçeğe biraz daha sokulmak, yaklaşmaktı. Gerçeği duyularımızla tanırız. Hiç ağaç görmemiş birine birden çınarı gösterirseniz ne yapar! İnsanoğlu kendini alıştıra alıştıra algılar gerçeği, böylece öldürür onun şaşırtıcı ve olağanüstü yanını. (...) Şiir hep bizden önce vardır, doğada da, kitaplarda da. Şunu söylemek istiyorum: Okumasını ve bakmasını bilirseniz hemen tanırsınız onu. (...)* ***(Oktay Rifat, Yusufçuk Dergisi, 1980)***

Sonuçta, geleceğe uzanan, geleceği biçimlendiren poetikanın alan derinliğine baktığımızda, İkinci Yeni taifesinin bir cihetiyle Oktay Rifat'ı ve Perçemli Sokak'ın imgelemini bir arada kümelenmiş, aynı şekilde devinen bir imgelem olarak görürüz. (Bir tüyo; söz ettiğim imgesel devinime, Sait Faik'in "Alemdağ'da Var Bir Yılan"(1954) adlı kitabı ile Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Çocuk ve Allah"(1940) adlı kitabını da ekleyebiliriz.)

Oktay Rifat'in önemini vurgulamaya çalıştığım bu kısa yazıyı önemli bir anıyla sonlandırmak istiyorum;

2006 yılının Ağustos ayında, Bodrum-Halikarnas'taki evinin ünlü "avlu"sunda İlhan Berk'le "yüz yüze" görüşme fırsatı bulmuştum. O görüşmede -kısacık bir arasöz olarak- İlhan Berk'in dile getirdiği şu söylem beni çok etkilemişti:

> *"Sizler çok şanslısınız. Şairlerle, büyüklerinizle tanışıp yüz yüze konuşabiliyorsunuz. Mesela ben Oktay Rifat'la yüz yüze konuşamadım hiç."*

Zafer Yalçınpınar
21 Nisan 2014, İstanbul